

Räpina Aianduskool

Keskkonnakaitse eriala

Kaisa Kann

Kütitud medaliväärsed jahitrofeed ja nende arvukuse dünaamika Valga
maakonnas, Eestis

Lõputöö

Juhendaja: Arvi Lepisk

CIC vanem jahitrofee ekspert

Räpina 2019

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	3
2. Jahitrofeede mõõtmine ja valiklaskmine	4
3. Jahitrofeede ajalugu ja tänapäev.....	5
4. Metskits <i>Capreolus capreolus</i>	7
5. Põder <i>Alces alces</i>	10
6. Punahirv <i>Cervus elaphus</i>	13
7. Metssiga <i>Sus scrofa</i>	16
8. Jahitrofeedena hinnatavad kiskjalised ja kobras	19
8.1. Koljude hindamine	19
8.2. Nahkade hindamine	22
9. Koondtulemused.....	24
10. Kokkuvõtte	27
11. Kasutatud kirjandus	29
12. Lisad	30

1. Sissejuhatus

Jahindus on inimeste eluga kaasas käinud aastatuhandeid ja on alati olnud väga mitmetahuline. Jaht ei tähenda ainult püssiga põlluservas metskitse soku passimist või metsas põdra jälgedes hiilimist, vaid ka ühiskondlike ülesannete täitmist ja kütamisele järgnevat saagi vääristamist. Iga endast lugu pidav kütt vääristab nii saagi kui ka saadud trofee. Trofeede vääristamine on sama vana traditsioon kui jahikäimine ning seda võib pidada ühe kultuurse jahiriigi tunnuseks. Jahitrofeekultuur lähtub ennekõike jahimehe eetilistest tõekspidamistest, millega avaldatakse austust kütitud ulukile ning Eesti jahinduse seast tavast. Samuti muutuvad hinnatud trofeed asendamatuks materjaliks ulukite uurimisel. (Hamburg 2017)

Jahitrofeed on evolutsiooni ja säästliku loodusressursi kasutamise tulemus. Jahitrofeed näitavad ulukiasurkondade tervislikku seisundit, õiget struktuuri ja geneetilist mitmekesisust. Kui laiemas mõistes võib jahitrofeeks pidada jahimehe valikul osa kütitud loomast, kui jahti on peetud ausa jahi tingimustel. Rahvusvahelise uluki- ja looduskaitse nõukogu jahitrofeede mõõtmise süsteemi hindamismetoodika alusel hinnatakse jahitrofeena sõraliste sarvi ja kihvu ning kiskjaliste ja kobraсте koljusid ja kiskjaliste nahku. (Jahitrofeede näituste...2017)

Käesoleva lõputöö teema on „Kütitud medaliväärsed jahitrofeed ja nende arvukuse dünaamika Valga maakonnas, Eestis“. Teema on valitud, kuna autor töötab jahinduse valdkonnas ja teema pakub väga huvi seoses üleminekuga teaduspõhisele jahindusele. Autor keskendub oma töös Valgamaal kütitud jahitrofeede hindamistulemustele ja medalite jagunemisele aastate lõikes, nii medalivärvilt kui ka liigiti. Lõputöö eesmärk on anda ülevaade jahitrofeede mõõtmistest ja Valgamaa jahitrofeede arvukuse dünaamikast. Samuti selgitada välja, kas medaliväärsete jahitrofeede arvukuse muutustes on märke valiklaskmise praktika kasutamise tõusust või pigem mitte. Lõputöö alguses keskendutakse jahitrofeede mõõtmise ajaloole ja põhitõdedele ning seejärel tutvustatakse jahitrofee mõõtmist ja Valgamaa tulemusi liigiti. Lisades on toodud valik pilte Valgamaa jahitrofeedest.

Materjalidena on kasutatud jahitrofeede katalooge, mis on väljastatud iga toimunud näituse kohta ja Eesti ühe jahitrofeede mõõtmise eestvedaja Kaarel Rohu jahitrofeede mõõtmistulemuste koondtabeleid, milles on üksikasjalikult toodud ära kõik jahitrofeede juures mõõdetavad elemendid, punktisummad, medalid ning samuti mõõtmise aastad. Lõputöö tegemisel on kasutatud andmetöötluseks Microsoft Office Excel programmi. Lõputöö

lugeja teema paremaks valdamiseks on lahti kirjutatud leiduva kirjanduse alusel jahitrofeede mõõtmiste põhimõtted ja viidud need vastavusse kehtivate CIC reeglitega. Kirjandusena on kasutatud Eestis levinumaid ja ka kasutatumaid jahinduse raamatuid – T. Randveeri poolt kirjutatud „Jahiraamat“ (2003) ning J. Schulte raamat „Jahimehe käsiraamat“, millest antud töös kasutatud osa autoriks on Kaarel Roht.

2. Jahitrofeede mõõtmine ja valiklaskmine

Kultuurse jahiriigi tunnuseks võib pidada jahitrofeede väärtustamist ja nendega ümberkäimist. Jahitrofeekultuur on tähtis osa jahimehe eetilistest põhimõtetest, millega austatakse kütitud ulukit. Jahitrofeed jäävad tulevastele põlvetele teadusmaterjaliks. Korralikud sarved on märk sellest, et isend on olnud heas konditsioonis ja võimeline vähemalt sama häid järglasi andma. Trofeed näitavad, kuidas on jahimehed majandanud oma jahipiirkonnas ulukiasurkonda. Head jahitrofeed peegeldavad ulukite asurkondade elujõulisust ja arengupotentsiaali. (Schulte 2016)

Rahvusvahelise uluki- ja looduskaitse nõukogu (CIC – *The International Council for Game and Wildlife Conservation*) peab jahitrofeesid tervete ja hästi liigendatud eluslooduse populatsioonide näitajateks ning nende populatsioonide sees kohanemisvõimelise geenibaasi mitmekesisuse väljendajaks. CIC on arusaamal, et jaht tähendab reguleeritud üksikute elus metsloomade kütmist, kes elavad vabas looduses, viisil, mis säilitab kaitseb ja hoiab alal kütitava eluslooduse populatsiooni geneetilisi tunnuseid. Eeldatakse, et austust näidatakse kohalike traditsioonide ja tavade vastu ning iga jahimehe käitumine peaks positiivselt peegeldama jahikogukonda. (CIC trofeede.. 2018)

Jahitrofeedel on kindlad kriteeriumid ning skaalad, mille vahemikku jäävad trofeed on medaliväärsed ja millised mitte. Jahitrofee peab olema saadud ainult jahipidamise käigus ning trofeeks ei sobi kasvatatud või surnuna leitud loomadelt kogutud trofeed. Ulukiaiaist pärinevale trofeeale tehakse hindamistulemuse lõppsumma juurde vastav märg. Samuti on üsna täpselt paika pandud trofeede mõõtmiste vahendid, ühikud ja ühikute täpsusaste. Jahitrofeedel hinnatakse ainult olemasolevaid osi. Kui on tegemist murdunud sarveharu või kihvaga, mõõdetakse ainult olemasolev pikkus. Kuuliaugud nahas või sarveharude murdumine ei ole üldjuhul maha arvestuse põhjuseks. Küll aga komisjon ei hinda väärarenguid ja hübriide. Eesti jahiulukitelt saadud trofeedest hinnatakse rahvusvahelistele

reeglitele kohaselt põdra, punahirve ja metskitse sarvi, metssea kihvu, hundi, karu ja ilvese nahka ning hundi, karu, ilvese, rebase, mägra, kähriku, šaakali ja kopra koljut. (Schulte 2016)

Jahitrofeede hindamise süsteem sisaldab nii objektiivseid kui ka subjektiivseid parameetreid. Objektiivseteks on mõõdetavad suurused, näiteks pikkus, laius, ümbermõõt, kaal ja maht. Subjektiivseteks parameetriteks on trofeede värvus, kuju või muu bioloogiline näitaja. Kõik mõõtmiste ja hindamiste tulemused kajastuvad nii Eesti kui ka CICI jahitrofeede andmebaasides. (Jahitrofeede näituste ...2017)

Jahitrofeede näitusi korraldatakse sideme loomiseks jahimehe ja teadlaste vahel ning avalikkusega suhtlemiseks. Näitus demonstreerib säästva küttimise eeliseid ja näitab, et jahitrofeed on ulukiasurkondade majandamise oluline osa nii ökoloogilises kui kultuurilises mõttes. Jahitrofeede vabariiklikke näitusi korraldatakse iga kahe aasta tagant. Maakondlikud näitused toimuvad üldjuhul vahetult enne vabariiklikku näitust, kuid neid ei reguleerita näituste läbiviimise korraga. Medaleid jagatakse välja vastavalt CICI hindamisjuhisele ning koos nende juurde kuuluva diplomiga. (Jahitrofeede näituste... 2017)

Eesti liigub järjest enam teaduspõhisele jahindusele. Järjest enam kaasatakse jahindusse teadlasi ning ulukipopulatsioonide majandamiseks on vaja erialaseid teadmisi ja kogemusi. Juba 1979nda aasta „Jahimehe käsiraamat“ kirjutas valiklaskmise kohta, et õige küttimine on suuruluki fauna õige majandamise ja taastootmise aluseks. Kõikide loomade arvu muutus oleneb ilmastikuolude kõrval suuresti ka inimeste otsesest või kaudsest mõjust nende asurkondadele. Ühest küljest peab optimaalne laskeülesanne tagama ulukite arvu reguleerimise metsa- ja põllumajanduse huvides, teisest küljest looma võimalikult suure ja elujõulise juurdekasvu ning eeldused täisväärtuslike trofeede saamiseks. Valiklaskmine annab meile võimaluse muuta ja juhtida populatsioonide soolist ja vanuselist struktuuri soovitud suunas. (Vahtramäe 2016)

3. Jahitrofeede ajalugu ja tänapäev

Kõige esimene rahvusvaheline jahitrofeede näitus toimus 2.05-18.07 1910. aastal Viinis. Pigem võib üritust pidada ülevaatuks, sest puudusid hindamisjuhised. Näitusel osales umbes 2900 jahitrofeed nelja riigi jahimeeste poolt. (Briedermann, 1979) 1930ndal aastal asutati Pariisis rahvusvaheline uluki- ja looduskaitse nõukogu (CIC). Nõukogu üheks esmaseks ülesandeks oli trofeekomisjoni moodustamine, kelle esimeseks tegevuseks määrati ühtsete

hindamisjuhendite väljatöötamine ja ühtlustamine. Esimeseks tõsiseks näituste ja trofeekomisjoni istungiks võib pidada 1937nda aasta mais toimunud Praha istungit, kus pandi alus praegu kasutusel oleva hindamismetoodika väljatöötamiseks. Komisjoni head tööd kinnitas juba 1937ndal aastal toimunud Berliini näitus, kus hinnati juba kinnitatud hindamisjuhendi alusel. (Schulte 2016)

Eestis hoogustus jahitrofeedega seotud tegevus Eesti Jahimeeste Seltsi (EJS) tekkega ja 1967ndast aastast on Eestis kütitud jahitrofeed olnud väljas rahvusvahelistel näitustel. Eesti Jahitrofeekultuuri rajajaks tuleb lugeda Eesti Jahimeeste Seltsi toleaeagset osakonnajuhatajat Edgar Saksa, kelle eestvedamisel korraldati huvilistele jahitrofeede hindamisteemalisi õppepäevi. Sama mehe eestvedamisel hakati korraldama Balti riikide ühiseid jahitrofeede näitusi. Esimene nendest toimus 1969ndal aastal Vilniuses. (J. Schulte 2016) Eesti Jahimeeste Selts on CICI liige ja Eesti jahitrofeede hindamise aluseks on CICI jahitrofeede mõõtmise süsteem (TES - *Trophy Evaluation System*), mis kinnitati 2014nda aasta oktoobris. CICI trofeede mõõtmiste reeglid ja regulatsioonid kinnitati 20.09.2016 Budapestis CICI täitevkomitee poolt. (Jahitrofeede näituste.. 2017) Tabelis 1 on toodud kõik Eestis toimunud trofeenäitused. Samuti kui palju oli näitusel esindatud liike ja hinnatud trofeesid, kui palju oli medaliväärseid trofeesid ning kuidas medalid jagunesid.

Tabel 1 Eesti jahitrofeede näitused

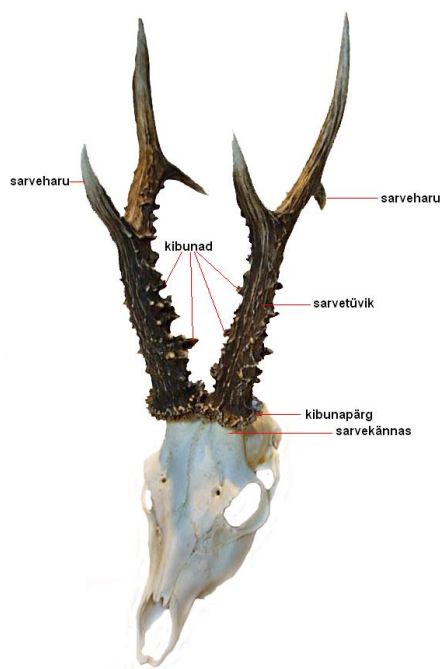
JRK	Aasta	Koht	Esindatud liigid	Hinnatud jahitrofeed	Kuld	Hõbe	Pronks
1	1968	Tallinn	3	31	5	14	18
2	1988	Viljandi	9	652	93	125	174
3	1991	Viljandi	12	493	166	192	200
4	1995	Tartu	19	464	108	97	117
5	2002	Tartu	22	726	221	171	189
6	2004	Sagadi	30	883	202	203	230
7	2006	Sagadi	29	1005	223	269	302
8	2008	Sagadi	32	1225	245	343	396
9	2011	Sagadi	27	1175	294	311	389
10	2013	Jänera	32	1150	280	337	381

11	2015	Tallinn	20	1072	202	326	412
12	2017	Sagadi	31	1571	326	424	578

2008nda aasta jahitrofeede kataloogis on esmakordselt ära märgitud kütitud ulukite vanus (sõralised). (Lillemäe 2008) Tabelis 1 on ära toodud kõik Eestis toimunud jahitrofeede näitused. Kuigi esimeste näituste aastad on kõikuvad, on siiski järjepidevus olnud olemas aastast 1968. Alates 2002st aastast on vabariiklikud näitused toimunud üle-aastati ning korraldajaks Eesti Jahimeeste Selts ja eestvedajaks Andres Lillemäe.

4. Metskits *Capreolus capreolus*

Metskitse puhul hinnatakse jahitrofeena ainult sarvi. Kusjuures ei hinnata paruksarvi ja sarvi, mille mahu täpne määramine pole võimalik. Hindamisele toodud sarved võivad olla kinnitatud alusele, kuid peavad olema sellelt kergesti eemaldatavad. Metskitse sarvede väliskuju jaguneb kolmeks põhiliseks osaks: sarvekännas, kibunapärg ja sarvetüvik. Aastatega tekivad sarvetüvikule sarveharud. (Randveer 2003) Metskitse sarvede joonis koos sarveosade selgitustega on toodud joonisel 1.

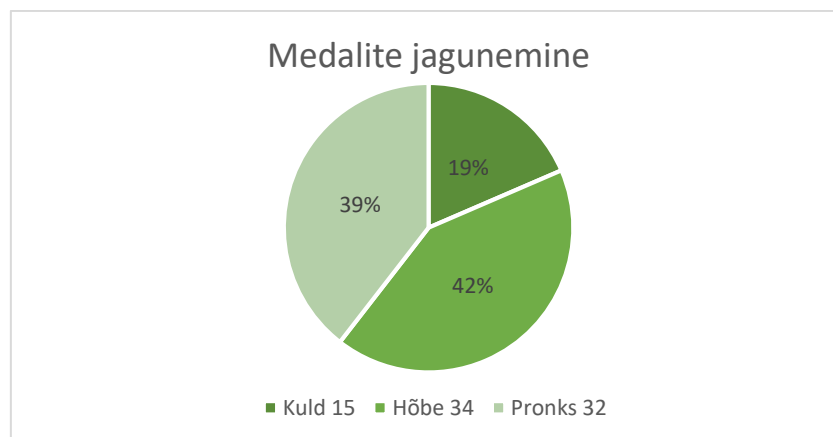
Joonis 1 Metskitse sarveosad

Metskitse sarvede mõõtmisel on mõõdetavad ja subjektiivselt hinnatavad kriteeriumid. Mõõdetakse sarvede pikkust, sarvede vahelist laiust, massi ja mahtu. Sarvede pikkus mõõdetakse mööda sarvetüviku väliskülge kuni sarve tipuni, kusjuures alustatakse kibunapärja alumiselt küljelt ja järgitakse sarve kumerusi. Sarvede vaheline kaugus mõõdetakse sarvede sisekülgede vahel olevast kõige laiemast kohast. Mõõdetakse risti kolju pikiteljega ja tulemus arvutatakse protsentides sarve keskmisest pikkusest ning vastavalt protsentidele jagatakse punkte nullist neljani. Sarvi kaalutakse siis, kui sarved on seisnud toasoojas ruumis ning täpsusega 1 gramm. Trofee vääristamisest peab olema möödas vähemalt üks kuud. Värsked sarved võivad oma kaalust kaotada veel kuni 10 protsenti. Olenevalt kolju lõikest võidakse kaalu maha arvestada. Korrektselt tehtud lõige poolitab silmakooa, jättes ninaluud tervikuna sarvedega koos oleva koljuosa külge. Sarvede mahtu mõõdetakse kuupsentimeetrites ja määratakse vette asetatud sarvede poolt välja tõrjutud veekoguse järgi. Sarved asetatakse vette kuni kibunapärgade alumise ääreni nõnda, et sarvekännased ei ole vees. (Randveer 2003)

Subjektiivselt hinnatakse ehk lisahindeid antakse sarvede värvuse, kibunate rohkuse, kibunapärja tugevuse ja sarvede tippude hindamisel ning lisaks juurdehindlus ja allahindlus. Lisahinded antakse enne sarvede mahu määramist. Eriti oluline on see sarvede värvuse puhul, sest värvust hinnatakse ainult kuivadel sarvedel. Lisahinnete andmisel hinnatakse tavaliselt sarvi partiidena ehk 10 kuni 15 sarve korraga. Nõnda on kiirem leida sarvedele objektiivseid hindet, kusjuures protsesse hõlbustab kui sarvi erineva tunnuse järgi järjestada. Kibunate puhul mängib rolli kibunate rohkus ja suurus. Mida suuremad kibunad katavad suuremad sarvetüviku pinda, seda rohkem punkte on võimalik teenida. Väärtustamist leiavad ka kibunapärja laius, kõrgus ja kuju. Kõige kõrgemad punktid ehk 4 punkti saavad lindikujulised laiad kibunapärjad. Viimane subjektiivne kriteerium on sarvede tipud. Nüride ja tumedate tippude eest tulevad kehvemad punktid ning teravate ja heledaks poleerunud tippude eest maksimaalsed 2 punkti. (T. Randveer 2003) Juurdehindlust võib teha kahes osas. Sarveharude arengu eest saab anda kuni 2 punkti ning sarvede kuju, vormi ja võimsuse eest 3 punkti. Mahahindlust võib olla kuni 5 punkti: 2 punkti võib maha arvata halvasti arenenud sarveharude tõttu ning 3 punkti sarvede ebaõige vormi või asümmeetrisuse eest. Normaalselt arenenud sarveharude pikkus on 3,5-5 cm. (Schulte, 2016)

Metskitse sarvede puhul kuldmedali saamiseks on vajalik punktide kogus vähemalt 130. Hõbeda teenib välja punktisummaga vahemikus 115-129,99 ning pronksi medali omanikuks saab punktisummaga vahemikus 105-114,99. (Roht 1991) Eesti parim metskitse jahitrofee kuulub aastasse 2016 punktidega 196,58 ja on pärit Viljandimaalt. Valgamaa metskitse sarved Eesti 50 parima metskitse jahitrofee hulka ei mahu. (Roht 2017)

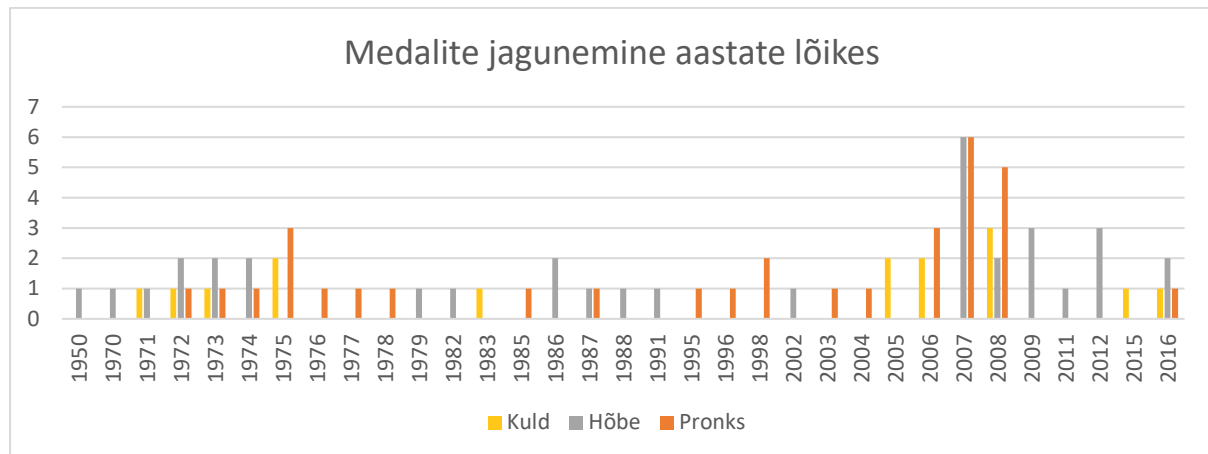
Medaliväärseid metskitse sarvi on kaheteistkümne trofeenäituse aasta jooksul mõõdetud 2445, millest Valgamaal kütitud trofeesid on 81 ehk 3,3 protsenti. Valgamaa medalite jaotumine on toodud joonisel 2. Kõigist Valgamaa medaliväärsetest metskitse sarvedest pronksikarva medali väärseks on hinnatud 32 sarvepaari. Hõbemedaliväärseid sarvepaare on hinnatud 34 ning kuldmedaleid on jagatud 15le sarvepaarile.

Joonis 2 Metskitse jahitrofeede medalite jagunemine

Aastate lõikes jagunevad medalid üsna ühtlaselt. Neli ja rohkem jahitrofeed on toonud Valgamaale aastad 1972, 1973, 1975, 2006, 2016. Medalirohked aastad on olnud 2007 ja 2008, mil hinnati medalivääriliseks Valgamaal vastavalt 12 ja 10 metskitse sarvepaari. Kuldmedalite rohkeim aasta oli 2008, mil kuldmedaleid jagati kolmele sarvepaarile. Medalite jaotumine aastate lõikes on toodud joonisel 3. Heade aastatena võib välja tuua ka 1975, 2005 ning 2006, mil mõõdeti mõlemal korral kahed kuldmedaliväärsed sarved. Medalite jagunemise statistika alusel saaks väita, et valiklaskmine on andnud juba nähtavaid tulemusi, sest vahemikus 2005-2016 on mõõdetud peale 20 aastast pausi taas kuldmedali sarvi ning neid lausa 9. Kusjuures metskitse sarvede rekord kuulub aastasse 1975 ning punktiskooriks mõõdeti 149,33. Üle 140 punkti on saanud Valgamaal vaid 7 sarvepaari. Samas vahemikus mõõdeti 17 hõbemedaliväärset sarvepaari, mida eelneva 20 aasta jooksul mõõdeti 6. Kuigi

pronksmedalid on jaotunud kogu mõõtmise ajaloo jooksul kõige ühtlasemalt, mõõdeti ka pronksmedaliväärilisi sarvepaare ajavahemikul 2005-2016 15 ning sellele ajaperioodile eelnenud 20 aasta jooksul 8. Lisades joonisel 16 on foto 2007ndal aastal mõõtetud hõbemedali väärilised sarved punktiskooriga 123 punkti.

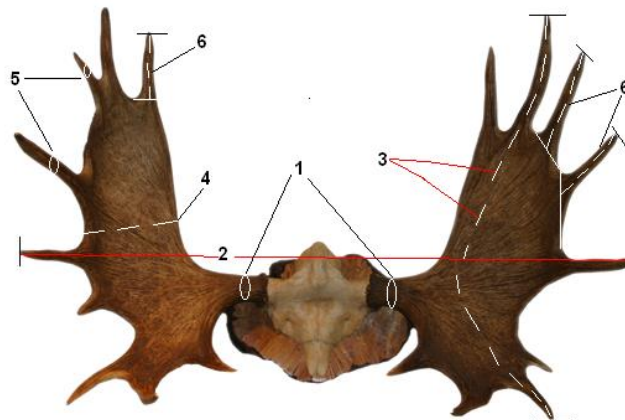
Joonis 3 Medalite jagunemine aastate lõikes

5. Põder Alces alces

Euroopa põtrade sarvede hindamise põhimõtted kinnitati 1952nda aasta Madridi koosolekul. Kuni 1975nda aastani lubasid rahvusvahelised trofeemõõtmiste reeglid mõõta ainult põtrade kühvelsarvi. Alates 1975nda aasta Pariisi üldkogust kehtivad nii kühvel-, pulksarvede kui ka nende hübriidide kohta. Kui sarved on pulk- ja kühvelsarvede vahepealsed, hinnatakse neid nii pulksarvedena kui ka kühveltüübina ning lõppkokkuvõttes arvatakse sellesse tüüpi, mille alusel on võimalik saada rohkem punkte. (Schulte 2016)

Põdrasarvede osade nimetused on toodud joonisel 4. Põdrasarvede mõõtmist alustatakse sarvetüviku ümbermõõdust, mis mõõdetakse kõige peenemast kohast. Sarvede vaheline kaugus mõõdetakse kahe teineteisele vastava ja teineteisest kõige kaugemal asetseva haru tipust. Mõõdulint peab mõõtmise ajal olema võimalikult risti pealuu teljega ja puudutama sarvi ainult mõõtmise algus- ja lõpp-punktis sarveharude tippude välisküljel. Sarve pikkus, kühvli laius, sarveharude ümbermõõt ja sarveharude pikkused mõõdetakse sarve välisküljelt. Sarve pikkus mõõdetakse mööda sarve välimist kumerust kõige kaugemale ulatuvast otsast kuni ülemise kõige kõrgema haru tipuni. Kühvli laius mõõdetakse kühvelsarvedel ja

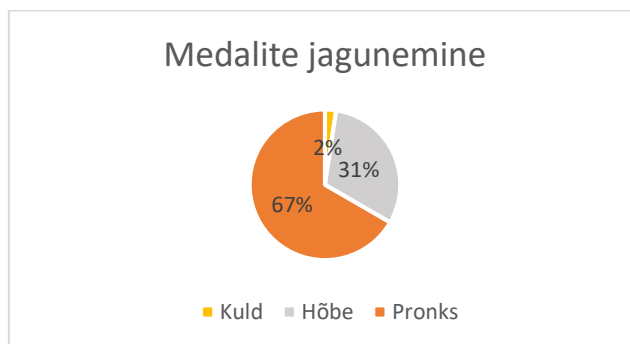
vahepealsetel sarvevormidel mööda sarve välimist kumerust kühvli kõige laiemas kohas olenemata harudest piki joont, mis jookseb sarvetüvikuga võimalikult paralleelselt. Kui kõige laiem koht asub sarvetüvikust allpool, on tegu normist kõrvalekaldega ja selle mõõtmine oleks ekslik. Sarveharude ümbermõõt mõõdetakse harude keskelt. Selleks valitakse kummalgi sarvel välja kuni 5 pikimat haru, millelt mõõdetakse haru ümbermõõt. Sarveharude pikkus näitab sarveharude keskmist pikkust. Kõik sarveharud mõõdetakse üle, tulemused liidetakse ja jagatakse harude arvuga. Haruks ei loeta alla 2 cm haru. Haru pikkust mõõdetakse haru tipust kuni aluseni mööda välimist kumerust. Kūhvlsarvede puhul kui keskmine pikkus on alla viie cm, on saadud punktid null. Üle viie sentimeetri annab iga lisanduv sentimeeter lisapunkti, kusjuures maksimum saadavate punktide arv on 15. Pulksarvede puhul on punktisummaks sarveharude keskmine pikkus. Sarve harude arvu määramine on üks lihtsamaid. Mõõtmistulemustesse märgitakse vasakul olevad harud + paremal olevad harud. Kūhvlsarvedel saab iga üle kümnenda haru eest ühe lisapunkti, pulksarvedel annab iga haru ühe punkti, kuid mitte rohkem kui viis punkti kummalgi pool. Mahahindlust tehakse kas erineva pikkusega sarveharude puhul kuni viis punkti või ebasümmeetrilise kuju eest kuni kolm punkti. (Randveer 2003)

Joonis 4 Põdrasarvede mõõtmine. 1-sarvetüviku ümbermõõt 2-sarvede vaheline kaugus 3-sarve pikkus 4-kühvli laius 5-sarveharu ümbermõõt 6—sarveharude pikkus

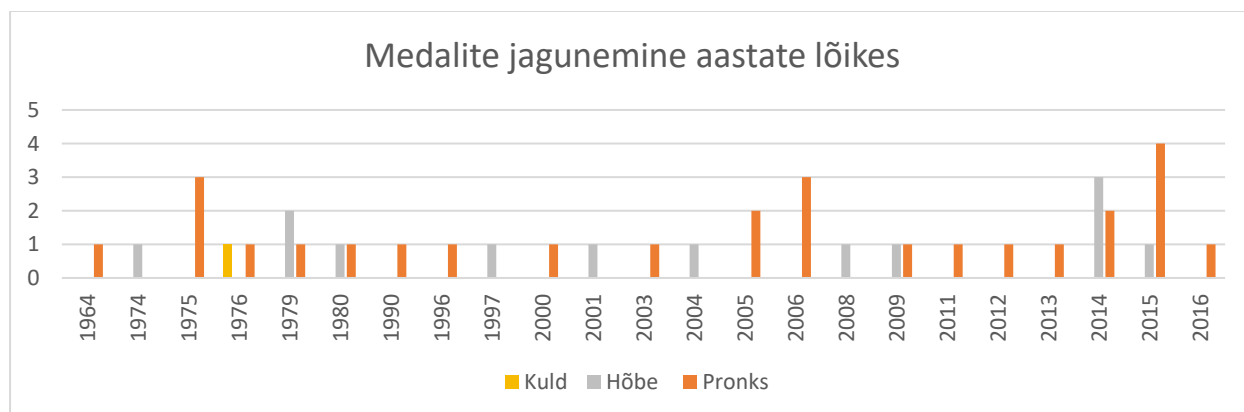
Aastate jooksul on Eestis mõõdetud 1731 medaliväärset põdrasarve, millest 2,4 protsenti ehk 42 trofeed on kütitud Valgamaal. 42st mõõdetud medaliväärsest põdrasarvest üle poole ehk 28 sarvepaari on mõõdetud pronksmedali vääriliseks, hõbedase medaliga tunnustatud sarvi

on 13 ning kõige säravam medal on omistatud vaid ühele sarvepaarile. Valgamaa põdrasarvede medalite protsendiline jaotus on toodud joonisel 5. Eesti suurimad põdrasarved on pärit Pärnumaalt ja rekord 342,10 punktiga kuulub aastasse 1969. Valgamaa suurimad sarved on suurimate põdrasarvede esimese viiekümne sees ning hoiavad 40ndat kohta. (Roht 2017)

Joonis 5 Põdra jahitrofeede medalite jagunemine

Aastate lõikes on põdra jahitrofeede hindamisel medaliväärseid sarvi olnud ühtlaselt. Medalirohkemad on olnud aastad 2014 ja 2015, mil kumbki aasta mõõdeti 5 medaliväärset jahitrofeed. Samuti võiks välja tuua aasta 1976, mil mõõdeti ainsad kullavärvi medaliväärsed põdrasarved Valgamaal läbi jahitrofeede mõõtmise ajaloo. Seega jääb ka Valgamaa põdrasarvede rekord aastase 1976. Kuna valdavalt on Valgamaal kütitud medaliväärsetest põdra jahitrofeedest pronksmedali väärilised, lausa 67%, siis samuti võiks välja tuua aastad 1979 ning 2014, mil mõõdeti vastavalt kaks ja kolm hõbemedalile vastavat sarvepaari. Täpne medalite jagunemine aastate lõikes on toodud välja joonisel 6. Lisades oleval joonisel 17 on foto Valgamaa pronksmedaliväärilisest põdra sarvest, mis mõõdeti aastal 2003 ning punktisummaks 256,0.

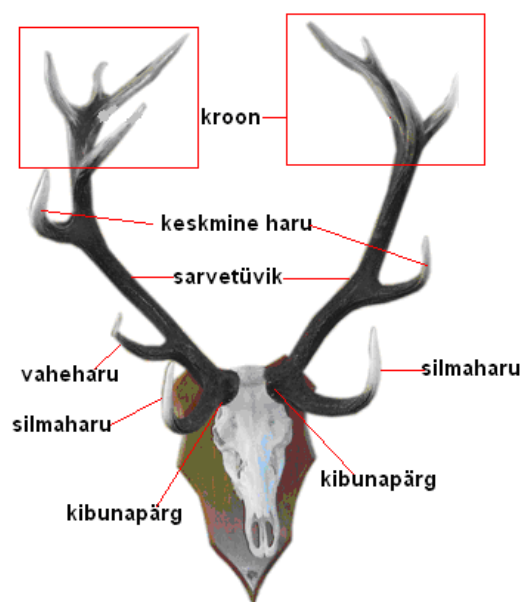

Joonis 6 Põdra jahitrofeede medalite jagunemine aastate lõikes

6. Punahirv *Cervus elaphus*

Hirvesarved on ilmselt kõige esimesed trofeed, mida eksponeerima hakati. Hindamiskriteeriumid olid kasutused 1881sel aastal Budapesti sarvede näitusel. Pikalt oli kasutusel Budapesti loomaaia direktori Nadleri loodud süsteem, kuid tänu selle mõningastele vigadele, töötati 1952sel aastal Madridi istungil välja uus süsteem. 1954ndal aastal Düsseldorfis näitusel kasutati kahte süsteemi paralleelselt (Briedermann 1979) 1971se aasta Budapesti näitusel kasutati juba ainult Madridi süsteemi, mis 1976ndal aastal juba CICI poolt kinnitati. (Schulte 2016)

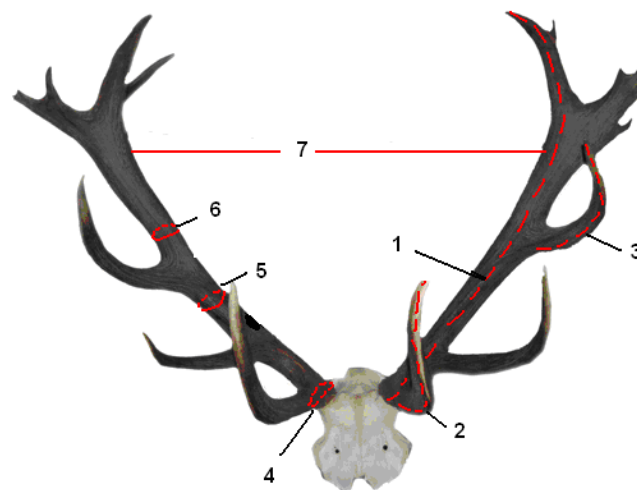
Hirvesarved on tekitanud hindajate seas palju küsimusi. Küsimus oli, kas hinnata ebatüüpilisi, ilma silma- ja keskmise haruta sarvi või mitte. 1987nda aasta CIC istungil Budapestis loetleti edaspidi tüüpilisteks punahirve sarvedeks need, mille hindamisel saab täies ulatuses kasutada CIC kinnitatud juhendit. Ebatüüpilisteks loetakse sarved, millel puuduvad kas mõlemad silmaharud, mõlemad keskmised harud või üks silmaharu ja üks keskmine haru ning neid sarvi ei hinnata. Kui sarvedel puudub üks silmaharu, puudub üks keskmine haru või sarvedel on vaid kuus või kaheksa haru, loetakse niisuguseid sarvi tüüpiliste eranditeks ning hindamine on võimalik. (Schulte 2016) Punahirve sarveosad on joonisel 7.

Joonis 7 Punahirve sarveosad

Punahirve sarvedel mõõdetakse nende pikkust, silmaharu pikkust, keskmise ehk kroonialuse haru pikkust, kibunapärja ümbermõõtu, sarvetüviku alumist ümbermõõtu, sarvetüviku

ülemist ümbermõõtu, sarvedevahelist laiust, sarvede massi ning lisaks mahahindlus ja juurdehindlus. Sarvede pikkus mõõdetakse kibunapärja alumisest äärest mööda sarvetüviku väliskülge kuni kõige kaugemale ulatava krooniharu tipuni. Silmaharu pikkus mõõdetakse kibunapärja ülemisest äärest kuni silmaharu tipuni mööda alumist ehk välist külge. Keskmise ehk kroonialuse haru pikkus mõõdetakse sarvetüviku telgjoone ja keskmise haru ristumiskoha nurga poolitajast kuni keskmise haru tipuni. Mõõdetakse samuti mööda alumist külge. Kibunapärja ümbermõõt võetakse kibunapärjalt, hoides mõõdulinti tihedalt selle ümber. Sarvetüviku alumine ümbermõõt võetakse silmaharu ja keskmise haru vahelt kõige peenemast kohast. Sarvetüviku ülemine ümbermõõt võetakse keskmise haru ja krooni vahelt kõige peenemast kohast. Krooniharudeks loetakse kõik keskmisest harust ülevalpool olevad harud. Sarvede vaheline kaugus mõõdetakse sarvetüvikute sisekülgedelt kõige laiemast kohast, kuid allpool sarvekrooni. Mõõdulint hoitakse risti kolju pikiteljega. Punkte arvestatakse saadud tulemuse ja sarvetüviku keskmise pikkuse suhte järgi. Sarvede mass võetakse 10 grammi täpsusega ja looma küttimisest peab olema vähemalt kolm kuud möödas. Kui sarved on vääristatud koos koljuga, tehakse vastavalt koju lõikele mahaarvestus kaalust. Sarveharude leidmiseks liidetakse kummagi sarve harud. Haruks loetatakse vähemalt 2 cm pikkust haru või kui selle pikkus ületab oma läbimõõdu. (Schulte 2016) Punahirve sarvede mõõtmine on toodud välja joonisel 8.

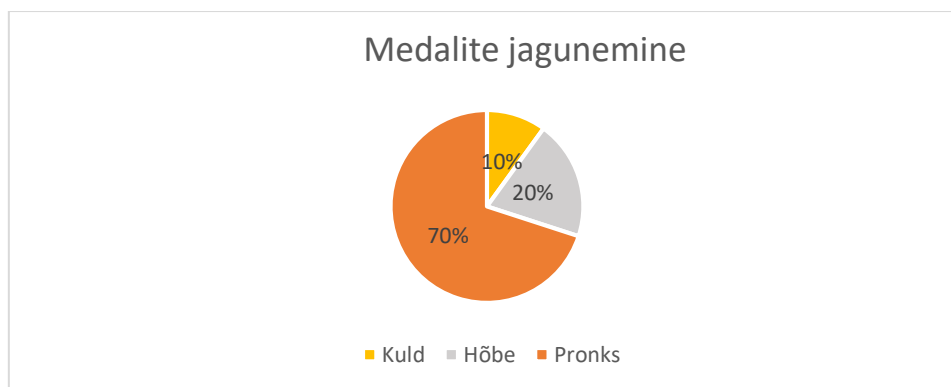

Joonis 8 Punahirve sarvede mõõtmine. 1-sarve pikkus 2-silmaharu pikkus 3-keskmise haru pikkus 4-kibunapärja ümbermõõt 5-sarvetüviku alumine ümbermõõt 6-sarvetüviku ülemine ümbermõõt 7-sarvedevaheline kaugus

Punahirve sarvede mõõtmisel antakse lisapunkte sarvede värvuse, kibunalisuse, sarvetippude, vaheharude ja krooni hindamisel. Sarvede värvusel on võimalik saada maksimaalselt kaks punkti ja kõrgemalt hinnatakse tumedamaid sarvi. Sarvede kibunalisuse puhul on võimalik saada samuti kuni kaks punkti. Lisaks vaadatakse ka vagusid sarvetüvikul. Muidugi on hinnalisemad rohkete kibunate ja sügavate vagudega sarved. Sarvetippude puhul null punkti saab nüride ja tumedate tippude eest. Suurima punktisumma - 2 punkti saab teenida teravate ja heledaks kulunud tippude eest. Vaheharud jagatakse pikkuse järgi enne hindamist kolme rühma – pikad (üle 15 cm), keskmised ja lühikesed (kuni 10 cm). Seejärel hinnatakse nende olemasolu. Krooniharudeks loetakse kõiki harusid, mis asuvad ülalpool keskmist haru. Kroonide hindamiseks rühmitatakse harud taaskord pikkuse järgi kolme rühma. Kui kroonis on erineva pikkusega harud, võib neid hinnata eraldi. Mahahindlust tehakse kuni kolm punkti. Arvestatakse sarvetüvikute ebavõrdset pikkust, asümmeetriat, ebanormaalseid laiendeid ja kitsenemisi ning silma-, vahe- ja keskmiste harude asümmeetrisust. (Schülte 2016)

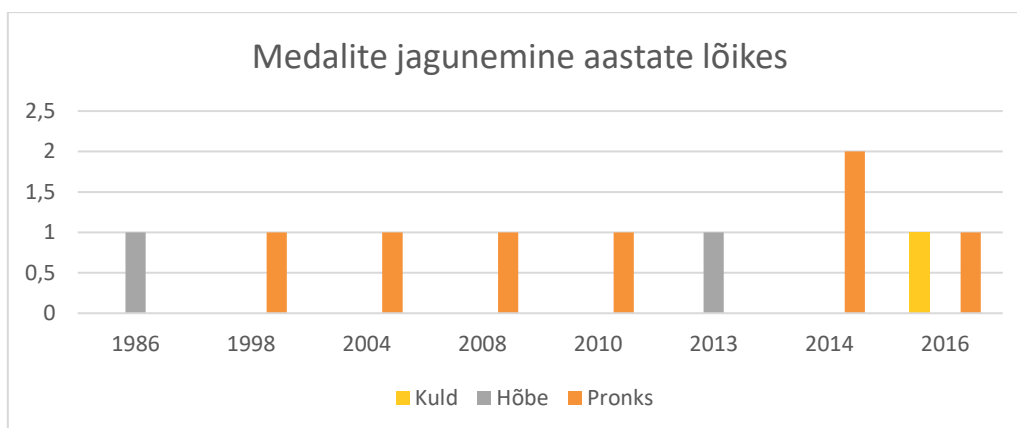
Punahirve puhul loetakse pronksmedaliväärseteks sarvedeks sarvi, mida on hinnatud 170 kuni 189,99 punkti vääriliseks. Kuldmedali teenib alates 210-st punktist ja hõbemedali saavad kõik sarved, mille punktisumma jääb nende vahele. (Randveer 2003) Punahirve Eesti suurimad mõõdetud sarved kuuluvad Hiiumaale, nagu ka sellele järgnevad viis sarvepaari) ning hinnati 233,84 punktiga aastal 2014. Valgamaa suurimad sarved hoiavad 218,15 punktiga edetabelis 36ndat kohta. (Roht 2017)

Punahirve sarvi on aastate jooksul Eestis mõõdetud 680, millest 1,5% ehk 10 punahirve medalitrofeed on kütitud Valgamaal. 10st medaliväärsest trofeest kulla vääriline on 1 sarvepaar, hõbedase medaliga pärjatud 2 sarvepaari ning 7 sarvepaari on hinnatud pronksmedali vääriliseks. Medalite protsendiline jaotumine on toodud joonisel 9.

Joonis 9 Punahirve jahitrofeede medalite jagunemine

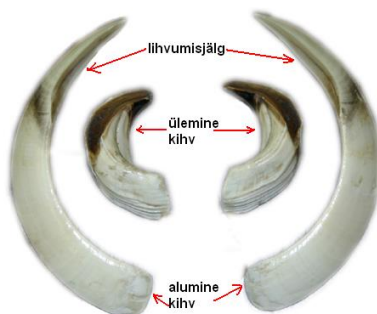
Joonisel 10 on toodud punahirve jahitrofeede medalite jagunemine aastate lõikes. Ainus kuldmedal mõõdeti aastal 2016 ning toonane rekord 218,15 punkti kestab tänaseni. Aastatel 2014 ja 2016 on Valgamaa sarved välja andnud kaks medalit. 2014ndal aastal mõõdeti kaks pronksmedaliväärilist sarvepaari ja 2016ndal aastal ühed kuld ja ühed pronkssarved. Lisades oleval joonisel 18 on 2014ndal aastal pronksmedalile hinnatud punahirve sarved punktisummaga 170,03 punkti.

Joonis 10 Punahirve jahitrofeede medalite jaotus aastate lõikes

7. Metssiga *Sus scrofa*

Hindamise juures on vajalik, et jahimehed oskaksid kihvade järgi ka vanust hinnata. Vanust on võimalik määrata kihvade laiuse järgi, milleks kasutatakse Branti valemi suhtarvu. Metssea kihvade mõõtmise juhend kinnitati 1937ndal aastal Praha istungil. Esmakordselt hinnata kinnitatud juhendi järgi samal aastal toimunud rahvusvahelisel näitusel Berliinis. Hiljem on lisatud vaid mahahindlust puudutavad täpsustusi. Kihvade hindamise puhul mõõdetakse alumise kihva pikkust ja laiust ning ülemise kihva ümbermõõtu. Metssea kihvade mõõtmine on toodud joonisel 11. Lisaks arvestatakse juurde- ja mahahindlust. (Schulte 2016)

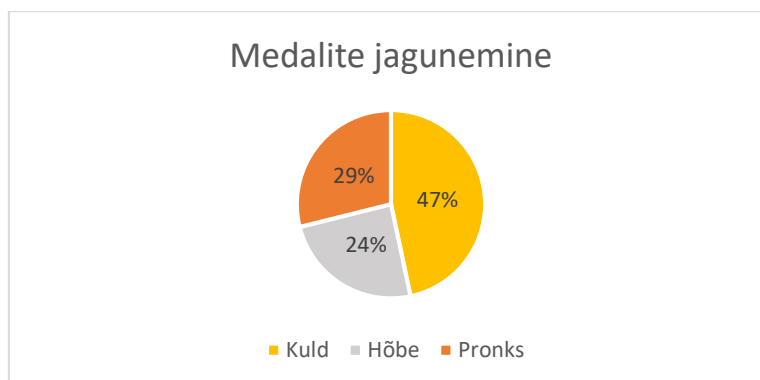

Joonis 11 Metssea kihvad

Alumise kihva pikkus mõõdetakse mööda kihva välimist kumerust alates kihva juurest kuni tipuni. Alumise kihva laius mõõdetakse kõige laiemast kohast nihkkaliiberi abil. Ülemise kihva ümbermõõt võetakse kõige jämedamast kohast. Kummagi kihva mõõtmisel kihva anomaaliaid arvesse ei võeta. Juurdehindlust võib teha kuni 5 punkti. Alumiste kihvade puhul saab juurdehindlus olla maksimaalselt kaks punkti. Tumeda värvuse eest kihva välisküljel antakse juurde pool punkti kummagi kihva eest. Samuti kummalegi kihvale saab anda pool punkti juurde ringikujulise ja sümmeetrilise kumeruse eest, kui kihvade välispinnal puuduvad pikivaod, pika lihvimisjälje ja heade kihvaotste eest. Kihvade sümmeetrilisuse hindamiseks võib kasutada šabloon. Ülemiste kihvade alusel võib juurdehindlust teha kolme punkti jagu. Mõlemale kihvale saab anda pool punkti lihvimiskoha juures oleva tumeda värvuse eest. Kihvade vormi eest samuti kuni pool punkti mõlema kihva eest. Šabloonil saab kergesti hinnata ka kihvade keerduvust, mille alusel saab anda kummalegi kihvale viimased pool lisapunkti. Mahahindlust võib teha kuni kümme punkti. Kummagi kihva puhul saab maha võtta 1,5 punkti juhul, kui lihvimisjälje pikkus alumistel kihvadel on kuni neli sentimeetrit; 0,5 punkti kui lihvimisjälje pikkus on 4,1-5 sentimeetrit. Alumiste kihvade laiuse, pikkuse ja vormi ebavõrdsuse eest saab maha arvata kuni 3 punkti. Järgmised kuni kolm punkti võib maha arvata ülemiste kihvade pikkuse ja vormi ebavõrdsuse eest. Alumiste ja ülemiste kihvade ebavõrdsuse eest saab maha võtta veel ühe punkti.

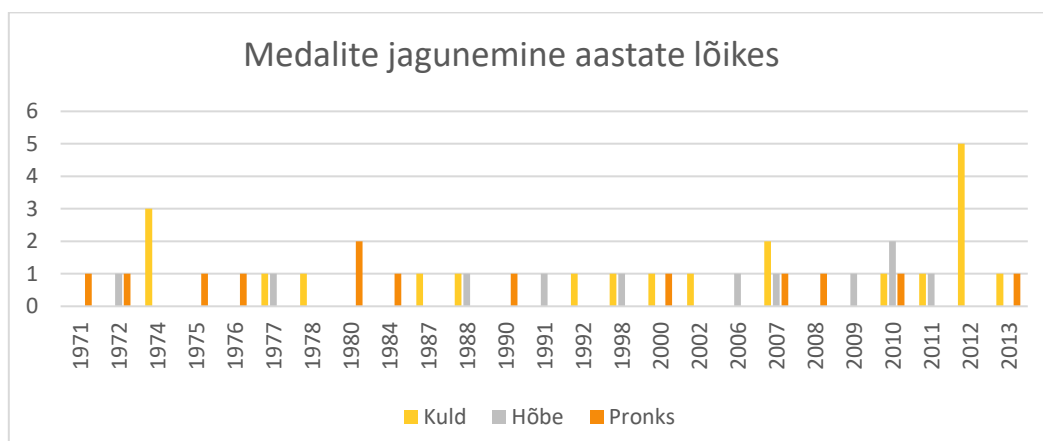
Metssea kihvade pronksmedali saab, kui punkte on kogutud 110.00-114.99. Hõbemedali vääriliseks on kihvad punktidega 115.00-119.99 ning kuldmedali punktid algavad 120.00st. (Schulte 2016) Eesti suurimad metssea kihvad pärinevad Võrumaalt ning hinnati 2016ndal aastal 140,03 punkti vääriliseks. Valgamaa suurimad kihvad on hoidmas 136,20 punktiga 4ndat kohta. (Roht 2017)

Medaliväärseid seakihvasid on kaheteistkümne näituseaasta jooksul mõõdetud 1897, kusjuures Valgamaalt on pärit medaliväärsetest kihvadest 2,4 protsenti ehk 45 kihvapaari. Kui teiste trofeede puhul on kullaväärsete jahitrofeede hulk pigem väike, siis 45st medaliväärsest metssea kihvapaarist on hinnatud kuldsele medalile 21. Hõbemedaleid on mõõdetud seakihvadele jagatud Valgemaal 11 ning pronksmedaleid 13. Joonisel 12 on välja toodud medalite jagunemine protsentuaalselt.

Joonis 12 Metssea jahitrofeede medalite jagunemine

Joonisel 13 on välja toodud metssea jahitrofeede medalite jagunemine aastate lõikes. Kõige parema aastana võib välja tuua 2012, mil jagati välja viis kuldmedalit. Heade aastatena võib välja tuua ka 2007 ning 2010, mil kummalgi jagati 4 medalit. Kui 2007ndal aastal andsid mõõdetud seakihvad välja kaks kuldmedalit, ühe hõbedase ja ühe pronksmedali siis 2010ndal aastal mõõdetud seakihvadest ühed olid kuldmedali väärilised, kahed hõbemedali ja ühed pronksmedali väärilised. Valgemaal parimad mõõdetud metssea kihvad punktisummaga 137,75 jäävad aastasse 1974. Kusjuures samasse aastasse jääb ka teist tulemust enda käes hoidvad metssea kihvad punktisummaga 136,20.

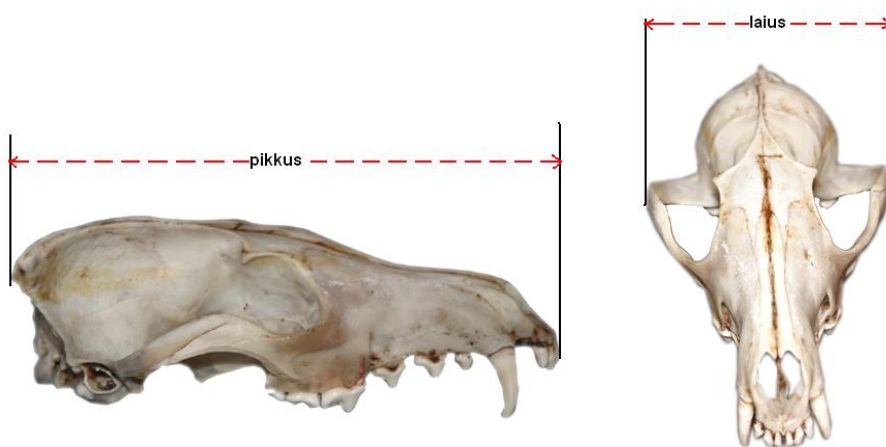
Joonis 13 Metssea jahitrofeede medalite jagunemine aastate lõikes

8. Jahitrofeedena hinnatavad kiskjalised ja kobras

Hundil, karul ja ilvesel hinnatakse nii koljut kui ka nahka, rebasel, mägral, kährikul, šaakalil ja kopral hinnatakse ainult koljut, nende nahkade hindamiseks puuduvad väljatöötatud ja kinnitatud juhendid. 1981sel aastal Plovdivis hinnati ka ahmi nahka, kuid millise mõõdupuu järgi, ei ole teada. Kobra hindamise valem kinnitati CICI poolt 2012ndal aastal Johannesburgi aastakoosolekul. Eestis on kobra koljusid mõõdetud sama valemi alusel juba aastast 2002. Koljude hindamiseks välja töötatud põhimõtted käisid läbi juba 1952. aasta Madridi CIC istungi materjalidest. Ametliku kinnituse said need aasal 1976 Brüsseli istungil. Alates aastast 1937 hinnati nahku näitustel mitteametlike valemite järgi, sest hinnatavad nahad ei ole enam toornaha mõõtmega võrreldavad, sest nahad venivad ja muutuvad nülgimisel ja hilisemal töötlemisel. Samal põhjusel võidakse ka tulevikus rahvusvahelistel näitustel nahkade hindamisest hoopis loobuda. Nahkade hindamise valem kinnitati lõpuks Brüsselis 1976ndalaastal arvestusega, et säiliks varem hinnatutega võrdlemisvõimalus. (Briedermann, 1979)

8.1. Koljude hindamine

Koljusid hinnatakse kõigil kiskjatel ja kopral ühtemoodi. Arvestatakse pikkust ja laiust. Mõõtmise täpsus on 0,01 cm. Kolju pikkus mõõdetakse mööda kolju pikitelge kuklapõnda kõige kaugemale ulatuvast otsast kuni eeshammaste välisküljeni. Kolju laius ehk sarnakaarte omavaheline kaugus mõõdetakse risti kolju pikiteljega. Joonisel 14 on toodud koljude mõõtmine ning tabelis 2 on toodud kiskjaliste ja kobra koljude medalitele vastavad punktisummad.

Joonis 14 Kiskja ja kobra kolju pikkuse ja laiuse mõõtmine

Tabel 2 Kiskjate ja kopra medaliväärsete koljude punktid

		Pronksmedal	Hõbemedal	Kuldmedal
Karu	<i>Ursus arctos</i>	53.00-54.99	55.00-56.99	57.00+
Hunt	<i>Canis lupus</i>	40.00-40.99	41.00-41.99	42.00+
Ilves	<i>Lynx lynx</i>	23.00-24.49	24.50-25.99	26.00+
Rebane	<i>Vulpes vulpes</i>	24.00-24.49	24.50-24.99	25.00+
Mäger	<i>Meles meles</i>	22.00-22.49	22.50-22.99	23.00+
Kährik	<i>Nyctereutes procyonoides</i>	20.50-20.99	21.00-21.49	21.50+
Šaakal	<i>Canis aureus</i>	25.00-25.48	25.50-25.99	26.00+
Kobras	<i>Castor fiber</i>	25.00-25.49	25.50-25.99	26.00+

Kuna karu küttimine Valgamaal pole kunagi olnud väga suur, on jahitrofeedes Valgamaal ette näidata vaid üks ja ainus medaliväärne karu kolju. Küll aga on hea tõdeda, et seegi on hinnatud kullale punktisummaga 61,08 ning jääb aastasse 1996. Eesti suurim karukolju mõõdeti aastal 1993 ning 67,46 punkti vääriline kolju on pärit Järvamaalt. Valgamaa ainus kuldmedalivääriline kolju jääb esiviiekümnest välja. (Roht 2017)

Hundi küttimise võimalustega on Valgamaal juba märksa paremad lood kui karuga ning medaliväärseid hundikoljusid on kokku 26, millest kõrgeima väärtusega medal on omistatud kümnele koljule, hõbedane medal üheksale ning pronksmedal seitsmele koljule. Kõrgeima punktisumma – 43,24 punkti on saanud Valgamaal 2012 aastal mõõdetud kolju. Viimased medaliväärsed koljud mõõdeti aastal 2013, mil üks kolju sai tänu 41,94 punktile kuldmedali, teine tänu 40,52 punktile hõbemedali ning kolmas sai 40,17 punktiga pronksmedali. Eesti suurim hundikolju on pärit Läänemaalt aastast 1994 ning hoiab esikohta võimsa 44,79 punktiga. Valgamaa suurim hundikolju jääb napilt esiviiekümnest välja. (Roht 2017)

Kiskjaliste medaliväärsete koljude hulga võitu hoiab endal ilves. Aastate jooksul on Valgamaa ilveste koljud teeninud välja 52 medalit, millest kullavärvi medali väärilised on olnud 28, hõbedase väärilised 22 ja pronksmedali teeninud kaks. Ilvesekolju rekord jääb punktisummaga 28,12 aastasse 1993. Viimased mõõdetud medaliväärsed koljud jäävad ka ilvese puhul aastasse 2013, mil medaliväärseks hinnati kaks koljut – mõlemad kuldmedali väärilised punktidega 27,38 ning 27,30. Eesti suurim ilvesekolju on pärit aastast 1987 ning

Pärnumaa ilvese kolju hinnati kuldmedali vääriliseks 28,99 punktiga. Valgamaa suurim ilvese kolju hoiab samas pingereas 38ndat kohta. (Roht 2017)

Rebase koljusid on aastate jooksul medaliväärseks tunnistatud 8 – hõbemedaleid on jagatud kolm ja pronksmedaleid viis. Valgamaal kuldmedali väärilisi medaleid hinnatud ei ole. Valgamaa rekordkolju jääb aastasse 2009 ning medali teenis punktisummaga 24,85. Viimane medaliväärne rebasekolju hinnati aastal 2012. Medaliväärsete rebasekoljude vähesus võib põhineda mõnel lihtsal tõsiasjal – rebasekolju väärindamine võib jahimeestel olla teisejärguline, kütitakse vaid haigeid või probleemseid isendeid ning sokusarvede kõrval rebasekolju lihtsalt kahvatub. Eesti suurim rebase kolju on pärit Tartumaalt ja 1988ndal aastal hinnati see 25,74 punktile. Valgamaa suurim rebasekolju hoiab antud pingereas 37ndat kohta. (Roht 2017)

Mägrakoljusid on aastate jooksul medaliväärseks hinnatud 15l korral. Kuldmedaleid on jagatud seitse, hõbemedaleid kolm ning pronksmedali vääriliseks on hinnatud viis koljut. Valgamaa rekord jääb aastasse 2006, kui mägrakolju hinnati 23,68 punktiga kuldmedali vääriliseks. Eesti suurim mägrakolju kuulub aastasse 1995, on pärit Põlvamaalt ja hinnati 24,58 punkti vääriliseks. Valgamaa suurim mägrakolju hoiab antud pingereas kolmandat kohta. (Roht 2017)

Medaliväärsete kährikukoljudega on sama nutune seis, kui karu koljudegagi. Aastate jooksul on medaliväärseks hinnatud vaid üks kähriku kolju – 2014ndal aastal hinnatud kolju sai 20,6 punktiga pronksmedali. Ka kährikute puhul võib olla samad põhjused medalite vähesusele, mis rebase koljude puhul. Eesti suurim kährikukolju on pärit Saaremaalt ning 21,69 punktisummaga saavutus kuulub aastasse 2016. Valgamaa suurim kährikukolju 50 suurima kolju hulka ei pääse. (Roht 2017) Mis puudutab Eestis uustulnukat šaakalit, siis teda ei ole Valgamaal kütitud. 2017nda aasta seisuga on šaakalikoljusid Eestis mõõdetud seitse ning suurimal koljul on punkte 26,83. (Roht 2017)

Koprakoljusid on aastate jooksul hinnatud medalivääriliseks 42 korral. Nii kuld- kui ka hõbemedaleid on jagatud 17l korral, pronksmedaleid kaheksa. Parima tulemuse on andnud 2014ndal aastal mõõdetud kopra kolju – 27,35 punkti. Viimased medaliväärsed koprakoljud on mõõdetud 2017ndal aastal ning neid lausa kolm – 25,9 punktiskooriga hõbemedal ning kaks pronksmedalit võrdsete 25,4 punktidega. Eesti suurim koprakolju on pärit Raplamaalt

ning 28,15 punktine kolju mõõdeti 2016ndal aastal. Valgamaa suurim koprakolju hoiab Eesti suurimate koprakoljude pingereas 12ndat kohta. (Roht 2017) Lisades oleval joonis 19l on foto 2005ndal aastal mõõdetud kopra koljust, mis 27,11 punktiga on kuldmedali vääriline.

8.2. Nahkade hindamine

Kõik mõõtmed võetakse karvatiku pealt ehk naha välisküljelt. Kui kolju on jäetud prepareerimisel jäetud nahasse, mõõdetakse naha pikkus selliselt, et mõõdulint surutakse piki selgroogu vastu koljut. Naha laiust on raske hinnata, kui nülkimisel on tehtud kaenla alla ebaõige sisselõige, mis on hiljem kokku õmmeldud. Varasemalt on jäetud sellised nahad hindamata, kuid viimasel ajal siiski hinnatud. Nahka ei hinnata, kui selle külge on õmmeldud laiust suurendavaid tükke. (Scuhlte 2016)

Hundinaha hindamisel mõõdetakse naha laiust ja pikkust ning juurdehindlust tehakse karvastiku tiheduse, reeglipärasuse, karvade pikkuse ja laka võimsuse osas. Pikkus mõõdetakse koonu otsast kuni sabajuureni, kusjuures saba pikkust ei arvestata. Naha laius mõõdetakse risti naha pikiteljega esikäppade tagant kõige kitsamast kohast. Põhipunktide saamiseks jagatakse pikkuse ja laiuse korrutis 100ga. Juurdehindlust võib teha kuni 25 protsendi ulatuses põhipunktide väärtusest. Karvastiku tiheduse ja reeglipärasuse eest võib juurde anda kuni 10%, kusjuures hinnatakse karvastiku ühtlust ja tihedust kogu naha pinnal. Karvade pikkust siinkohal ei vaadata. Tuleb tähele panna, et vanadel huntidel võivad kaenlaalused ja kubemekohad olla peaaegu paljad. Karvade pikkuse eest võib kuni 10 protsenti punkte juurde anda. Karvade pikkuse hindamise on väga subjektiivne. Hindamisel lastakse sõrmedega läbi karvade ja visuaalselt hinnatakse sõrmedest üle ulatuvate karvade pikkust. Kui karvade keskmine pikkus on vähemalt 4,5 sentimeetrit, siis võib juurde hinnata maksimaalsed 10 protsenti. Laka võimsust hinnatakse laka vormi ja laiuse järgi ning selle eest võib lisada 5%. Hundinaha pronksmedali punktivahemik on 100.00-109.99, hõbemedali punktivahemik 110.00-119.99 ning kuldmedali teenib välja punktidega, mis ületavad 120.00. (Schulte 2016)

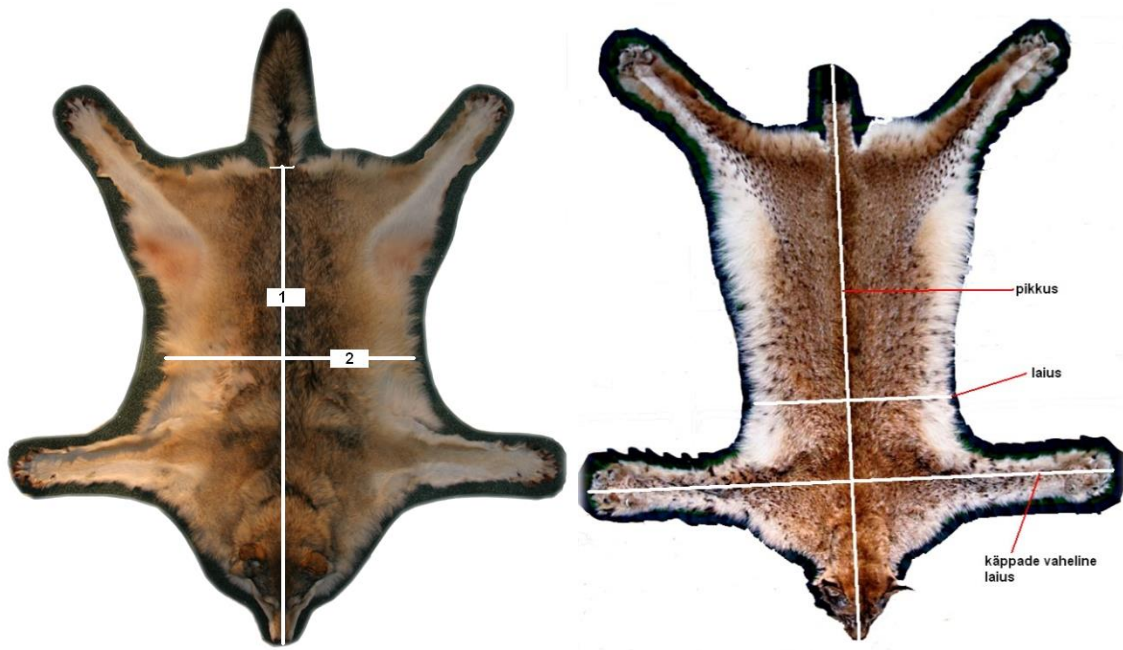
Ka karu naha hindamisel arvestatakse selle pikkust ja laiust ning kehtivad nõuded on samad, mis hundinaha puhul. Juurdehindlust on võimalik teha 30 protsendi ulatuses karvastiku ühtluse, tiheduse ja läike ning karvade pikkust eest. Naha pikkust mõõdetakse koonu algusest kuni saba tipuni, kusjuures saba tipukarvade pikkust ei arvestata. Hundinaha mõõtmisega laadselt mõõdetakse naha laius esi- ja tagakäppade vahelt kõige kitsamast kohast, mis

üldjuhul jääb esikäppade vahetusse lähedusse. Põhipunktide valem sama. Hundi ja ilvese naha mõõtmine on toodud joonisel 15. Karvastiku ühtsuse eest on võimalik teenida kuni 10% põhipunktidest lisaks. Karunaha puhul ei loeta veaks peaaegu paljaid kaenlaaluseid ja kubemekohti. Karvastiku tiheduse ja läike eest on võimalik saada teine lisa kümme protsenti. Heas konditsioonis karudel omandab karvastik iseloomuliku läike, mis musta karvastikuga karudel tuleb aremini esile kui pruunidel karudel. Viimased kümme protsenti lisahindlust on võimalik teenida karvade pikkuse eest. Kui karvade pikkus on vähemalt seitse sentimeetrit, siis võib teha maksimaalse juurdehindluse. Pronksmedali väärne naha punktid on 250.00-274.99, hõbemedali väärseid punktid 275.00-299.99 ning kuldmedal teenitakse välja kui punktisumma on vähemalt 300.00 punkti. (Schulte 2016)

Ilvese naha puhul lisandub naha laiuse ja pikkuse mõõtmisele ka käppadevahelise kauguse mõõtmine. Naha pikkust mõõdetakse koonu otsust kuni saba tipuni. Kääuadevaheline laius mõõdetakse naha pikiteljega risti keskmise küünise padjalt ühel käpal kuni teise käpa sama kohani. Ilvese naha mõõtmise valem:

$$\frac{\text{pikkus} \times (\text{laius} + \text{käppadevaheline laius})}{200} = \text{punktid}$$

Juurdehindluse puhul vaadatakse karvade pikkust, karvastiku ühtlust, tihedust, täpilisust, kõrvapintsleid ehk kõrvavurre, vuntse ja põsekarvu ehk põskhabet. Juurdehindlust on võimalik teha kuni 25 protsenti. Viis protsenti on võimalik saada karvade pikkuse, karvastiku tiheduse ja ühtluse eest. Siinkohal antakse eraldi hinded karvade pikkuse eest – 2,5 protsenti. Naha täpilisuse eest kuni viis protsenti. Mida täpilisem nahk, seda rohkem punkte. Pruunide nahkade puhul võib täpilisus esineda ähmaste laikudena, mis võetakse täppidena arvesse. Kõrvpintslite ja vuntsikarvade eest kuni viis protsenti, kusjuures nendest kolm protsenti jagatakse kõrvapintslite eest ja ülejäänud kaks vuntside eest. Põskhabeme eest on võimalik teenida lisa kümme protsenti. Hinnatakse visuaalselt ning lastakse sõrmedel läbi põsekarvade libiseda. Hinnatakse pikkust ja laiut ning hea põskhabe ulatub kõrvade alt vähemalt kaela keskele. Ilvesenaha pronksmedali punktivahemik on 105.00-114.99, hõbemedali punktivahemik 115.00-124.99 ning kuldmedal algab punktiväärtusest 125.00.

Joonis 15. Hundi (ja karu) ning ilvese nahkade hindamine

Valgamaal medaliväärsete nahkade olemasolu on väga kesine. Nimelt medaliväärsest ei ole hinnatud ei ilvese ega karu nahka ning hundinahale on omistatud medal vaid neljal korral. Samuti ei ole ükski medaliväärne hundinahk omistanud kõrgemat medalit kui pronksmedal. Saavutatud punktisummad jäävad kõik vahemikku 103,24 kuni 108,86. Valgamaa parima punktisumma saanud naha mõõtmise jääd aastasse 1995 ning viimane mõõdeti aastal 2012. Lisades oleval joonis 20 on foto 1995ndal aastal mõõdetud hundi nahast. Eesti uhkeim hundinahk on 149,78 punkti vääriline ja tulemus mõõdeti aastast 1987. (Roht 2017)

9. Koondtulemused

Tabelis 3 on toodud Valgamaal kütitud medaliväärsete trofeede medalite jagunemine liigiti. Kõige rohkem on aastate jooksul saadud medaleid metsskitse sarvede eest – 81 medalit kokku. Järgnevad ilvese koljud (52), metsseakihvad (45), põdrasarved (42) ning koprakoljud (42). Kõige enam kuldmedaleid on Valgamaale toonud ilvese kolju – 28 tk, järgnevad metsseakihvade 21 kuldmedalit ning kopra 17 kuldmedalit. Hõbemedaliväärilised on 34 korda olnud metsskitse sarved, järgnevad 22 ilvese koljut ning 17 koprakoljut. Kõige enam pronksmedaleid on taaskord teeninud metsskitse sarved – 32 korda, põdrasarved 28l korral ning 13l korral metssea kihvad.

Tabel 3 Jahitrofeede medalite jagunemine liigiti

Trofee liik	Kuld	Hõbe	Pronks	Kokku
Metskitse sarved	15	34	32	81
Põdra sarved	1	13	28	42
Punahirve sarved	1	2	7	10
Metssea kihvad	21	11	13	45
Karu kolju	1			1
Hundi kolju	10	9	7	26
Ilvese kolju	28	22	2	52
Rebase kolju		3	5	8
Mägra kolju	7	3	5	15
Kähriku kolju			1	1
Kopra kolju	17	17	8	42
Hundi nahk			4	4

Tabelis 4 on nähtavad saadud medalid värvide kaupa liigiti. Tabelis pole toodud karu, rebase ja kähriku kolju ega hundi naha jahitrofeede medalite jagunemist, kuna medalite arv on piisavalt väike (vastavalt 1, 8, 1 ja 4), et mitte teha järeldusi valiklaskmise ja jahipraktika kohta. Kõige paremini saab statistikat analüüsida metskitse puhul, sest metskitse sarvede jahitrofeede medalite arv on võrreldes teiste liikidega kahekordne. Metskitsede jahitrofeede küttemisel on enne 2005ndat aastat olnud 20 aasta pikkune periood, kus on mõõdetud vaid üksikud medaliväärsed sarved. 2005-2016 mõõdeti kuldmedaliväärseid metskitse sarvi üheksa, sellele eelneval perioodil aga null. Alates 2005 teenisid hõbemedalid 17 sarvepaari, 2005ndale aastale eelneval 20l aastal aga kuuele sarvepaarile. Enne 2005ndat aastat väljastati pronksmedaleid 20 aasta jooksul kaheksa, alates 2005ndast on jagatud 15 pronksikarva medalit. Seega võib teha järelduse, et vähemalt metskitse puhul on valiklaskmise praktiseerimine jõudnud jahimeesteni ja juurdub igapäevasesse jahipraktikasse järjest enam, kuid siiski on Valgamaal valikküttemisel veel arenguruumi, sest viimastel aastatel on medalitrofeesid vähe.

Põdrasarvede puhul jaotuvad medalid üsna ühtlaselt. Välja võib tuua mõned üksikud aastad (näiteks 1975, 1976, 1979, 2005, 2006), kui on mõõtetud rohkem kui üks medal aasta kohta. Mõõtmiste ajaloo lõpu poole, aastatel 2014 ja 2015 on mõõdetud viis medaliväärset põdrasarve. Aastapaarid 2005-2006 kui ka 2014-2015 viitavad ka põdra puhul valiklaskmise suuremale praktiseerimisele ning võib oletada, et vaikselt jõuab kätte aeg, mil jahimehed saavad iga aasta maakonnas mõne medaliväärse jahitrofee kütida.

Kuna punahirv elab Valgamaal jätkuvalt vaid teatud osades – Läti piiriga piirnevates jahipiirkondades, siis medaliväärsete jahitrofeede arv üsna madal. Valgamaa jahimeestel on palju õppust punahirvede osas võtta Saare- ja Hiiumaalt, kus punahirve asurkond on väga tugev ja valiklaskmise praktiseerimine annab väga häid tulemusi. Seda tõendab ka asjaolu, et punahirve sarvede 50 parima edetabelis võidutsevad ülekaalukalt nii Saare- kui ka Hiiumaa. Kuigi kogu mõõtmise ajaloo jooksul on punahirve kuldmedaleid Valgamaa trofeedele omistatud seitse, millest kaks aastal 2014 ning üks 2015, ei saa siinkohal järeltusi valiklaskmise kohta teha, sest medalite koguarv on liialt väike.

Metssea kihvade medalid jaguned jahitrofeede hindamise ajaloo jooksul ühtlaselt. Kindlasti võttis hoogu maha 2013ndal aastal Eestisse jõudnud seakatk, mis praeguseks näitab küll taandumise märke, aga sellegi poolest tuleb mettsea populatsioonidega ettevaatlikult ümber käia. Tänu seakatkule ei ole alates 2014ndast aastast Valgamaal metssea medaliväärseid trofeesid mõõdetud. Tabeli põhjal võib öelda, et hoogustunud on kiskjaliste küttimine, kus on saadud ilusaid medaleid. Kuigi alates 2014ndast aastast ei ole mõõdetud ühtegi medaliväärset hundi ega ilvese koljut, võib välja tuua asjaolu, et tänu kiskjaliste limiitidele ei ole ilvest alates 2014ndast aastat üldse kütitud ja huntide puhul on saagiks langenud vähesed loomad.

Tabel 4 Jahitrofeede medalite jagunemine liigiti aastate kaupa

	Metskits			Põder			Punahirv			Metssiga			Hundi kolju			Ilves			Mäger			Kobras		
Aasta	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1950		1																						
1952														1										
1964						1																		
1970		1																						
1971	1	1										1												
1972	1	2	1								1	1												
1973	1	2	1																					
1974		2	1		1					3														
1975	2		3			3						1	1											
1976			1	1		3						1												
1977			1							1	1													
1978			1							1														
1979		1			2	1																		
1980					1	1						2	1											
1981													1			1								
1982		1														1								
1983	1																							
1984												1												

	Metskits			Põder			Punahirv			Metssiga			Hundi kolju			Ilves			Mäger			Kobras		
	K	H	P	K	H	P	K	H	P	K	H	P	K	H	P	K	H	P	K	H	P	K	H	P
1985			1																					
1986		2						1																
1987		1	1							1						1								
1988		1								1	1													
1989																1								
1990						1						1												
1991		1									1													
1992										1			1											
1993																1								
1994																	1							
1995			1										1		1				1					
1996			1			1											1							
1997					1									1	1		1							
1998			2						1	1	1		1			2								
1999														1		1								
2000						1				1		1				2								
2001					1											3	1							
2002		1								1						1	2		1					
2003			1			1							1				1					2		
2004			1		1				1							2	2					1		
2005	2					2								1		1			3	1	1	1		1
2006	2		3			3					1			1		3	1		1		1	1	4	3
2007		6	6							2	1	1				2	1					1	2	1
2008	3	2	5		1				1			1	1	1			2					1	2	1
2009		3			1	1					1				1	1	3					1	1	
2010									1	1	2	1			1	2	2				2	3	2	
2011		1				1				1	1			1	1	1	2						2	
2012		3				1				5			1	1	1		3		1	1	1	4		
2013						1		1		1		1	1	1	1	2	1					1		
2014					3	2			2										1			1		
2015	1				1	4																	3	
2016	1	2	1			1	1		1														1	2
	15	34	32	1	13	29	1	2	7	21	11	13	10	9	7	28	22	2	7	3	5	17	17	8

10. Kokkuvõte

Jahitrofeede vääristamine on käinud jahindusega kaasas aegade algusest. Tänapäevaks on välja arendatud jahitrofeede mõõtmiste juhendid ja eeskirjad, et liigi jahitrofeesid saaks võrrelda rahvusvahelisel tasandil. Jahitrofeed näitavad ulukiasurkondade tervislikku seisundit, õiget struktuuri ja geenifondi mitmekesisust. Jahitrofeede vääristamine on jahikultuuri üheks oluliseks tunnuseks.

Valiklaskmise juurdumisele igapäevases jahipraktikas viitavad metskitse ning põdra jahitrofeede medalite jagunemine. Alates 2005 on metskitse sarvede medalite arv pea kahekordistunud ning valiklaskmise tulemusel on võimalik iga-aastaselt küttida maakonnas mõni medaliväärne jahitrofee. Küll aga on Valgamaal valikküttimisel arenguruumi, eriti metskitsede osas, sest viimaste näitustel on medaliväärseid sarvi olnud vähe. Põdra puhul jaotuvad medalid kogu mõõtmise ajaloo vältel ühtlaselt. On aastaid (1975, 1976, 1979, 2005, 2006), mil mõõdeti rohkem kui üks medaliväärset sarvepaari ning mõõtmisajaloo lõpu poole, aastatel 2014 ja 2015 on mõõdetud viis medaliväärset põdrasarve. Punahirve medaliväärseid sarvi on mõõdetud vähe, sest Valgamaal on punahirve arvukus suhteliselt madal ja liik on levinud praktiliselt ainult Lätiga piirnevates jahipiirkondades. Seega on punahirve sarvede mõõtmistulemuste alusel raske, kui mitte pea võimatu teha järeldusi valikküttimise kohta. Metssea kihvade medalid jagunevad samuti ühtlaselt. Alates 2014ndast aastast ei ole mõõdetud ühtegi medaliväärset trofeed, kuid selle tõsiasja põhjuseks on aasta varem Eestisse jõudnud Sigade Aafrika Katk. Hoogustunud on kiskjaliste küttimine, kus on saadud ilusaid medaleid.

Lõputöös anti ülevaade jahitrofeede mõõtmismeetoditest ja -tulemustest. Toodi välja Valgamaa jahitrofeede medalite jagunemine liigiti kui ka analüüsiti medalite arvu dünaamikat kogu jahitrofeede mõõtmise ajaloo.

11. Kasutatud kirjandus

Briedermann Die Jagdtrophäen, ihre Bedeutung, behandlung. Bewertung. Ausstellund und tie Spitzentrophäen der europäischen Wildarten. Berliin. 1979. lk 191.

CIC trofeede mõõtmise reeglid ja regulatsioonid. 2018. Kättesaadav:

<http://www.ejs.ee/trofeed/> Viimati külastatud: 22.01.2019

Hamburg 2017. Eesti Vabariigi XI jahitrofeede kataloog. Tallinn. Kättesaadav:

[http://www.ejs.ee/wp-](http://www.ejs.ee/wp-content/uploads/2015/01/EJS_trofeed_A5_online_smallestsize.pdf)

[content/uploads/2015/01/EJS trofeed A5 online smallestsize .pdf](http://www.ejs.ee/wp-content/uploads/2015/01/EJS_trofeed_A5_online_smallestsize.pdf) Viimati külastatud:

22.01.2019

Jahitrofeede näituste läbiviimise kord. 2017. Kättesaadav: <http://www.ejs.ee/trofeed/>

Viimati külastatud: 22.01.2019

Lillemäe 2008. Eesti Vabariigi VIII jahitrofeede näituse kataloog. Sagadi 2008

Roht 2017. 50 parimat trofeed. Kättesaavad: <http://www.ejs.ee/trofeed/> Viimati külastatud:

22.01.2019

Roht 1991. Lühike jahitrofeede hindamise juhend. Eesti Põllumajanduse Infokeskus. Tallinn

Randveer 2003. Jahiraamat. Eesti Entsüklopeediakirjastus

Schulte 2016. Jahimehe käsiraamat. Kirjastus Varrak. Tallinn. Lisa 1 „Jahitrofeed, nende hindamise põhimõtted ja vahendid“ teksti autor Kaarel Roht.

Vahtramäe 2016. Viljandimaal võeti suund teadmistepõhisele jahinduse korraldamisele.

Kättesaadav: <http://www.ejs.ee/viljandimaal-voeti-suund-teadmistepohisele-jahinduse-korraldamisele/> Viimati külastatud: 22.01.2019

12. Lisad

Joonis 16 E. Lõõndre metskitse sarved 2007 hõbemedal 123,00 punkti. Pildi autor: K.Kann

Joonis 17 T. Rätsepa põdrasarved 2003 pronksmedal 256,00 punkti. Pildi autor: K. Kann

Joonis 18 A. Rõõmuse punahirve sarved 2014 pronksmedal 170,03 punkti. Pildi autor: A. Rõõmus

Joonis 19 A. Rõõmuse koprakolju 2005 kuldmedal 27,11 punkti. Pildi autor: A. Rõõmus

Joonis 20 A. Rõõmuse hundinahk 1995 pronksmedal 108,86 punkti. Pildi autor: A. Rõõmus